

Mustafa Sabri Efendi. *Gaybın Önünde*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019, 1. Baskı, 320 sayfa. Çev. Muhammet Uysal. ISBN: 978-605-7949-48-6.

Mustafa Sabri Efendi. *Before the Unseen*. İstanbul: Ketebe Publishing, 2019, 1nd edition, 320 pages. Trans. Muhammet Uysal. ISBN: 978-605-7949-48-6.

Değerlendiren / Reviewed by

Mustafa İyidoğan

Dr. Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
PhD Student, Cumhuriyet University, Department of Islamic History
Sivas / Turkey
mustiiyidogan@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8798-7906

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi / **Article Type:** Book Review

Geliş Tarihi: 11 Mayıs 2020 / **Date Received:** 11 May 2020

Kabul Tarihi: 27 Mayıs 2020 / **Date Accepted:** 27 Mayıs 2020

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2020 / **Date Published:** 30 June 2020

Yayın Sezonu: Haziran 2020 / **Pub Date Season:** June 2020

Atıf: İyidoğan, Mustafa. "Mustafa Sabri Efendi. *Gaybın Önüne*. Çev. Mustafa Uysal. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019". *Akademik Siyer Dergisi* 2 (Haziran 2020), 144-152.

Citation: İyidoğan, Mustafa. "Mustafa Sabri Efendi. *Before the Unseen*. Trans. Mustafa Uysal. İstanbul: Ketebe Publishing, 2019". *Journal of Academic Sirah* 2 (June 2020), 144-152.

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

KSU Sirah Researches Application and Research Center

Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Son dönem Osmanlı ulemâsı arasında mümtaz bir yere sahip olan Mustafa Sabri, şeyhülislamlık makamında da bulunmuştur. O, Mısır'da iken bir kitap yazmıştır. Bu çalışmasında özellikle Hz.Peygamber'in mucizeleri ve gayb alemleri hakkında Müslüman zihinleri iğfal ettiğini düşündüğü modern Mısır ulemasına karşı çıkmıştır. Kitap aslında Mustafa Sabri'nin dört ciltlik Mevkıfu'l-Akl ve'l-İlmu ve'l-Âlem adlı kitabının son cildini oluşturuyor. Fakat bu kitaptan daha önce yazılmış bulunmaktadır. Mütercim tarafından kitabın içeriğinin daha iyi ve daha kullanışlı olabilmesine yönelik başlıkların eklenmesi olumlu bir tercih olmuştur. Kitabın yazılış hikayesi ve içeriğı aslında bağımsız bir metin olmadığının bir göstergesidir. Kitap modern dönem Mısır âlimlerince Hz. Peygamber ve İslâm dini hakkında yazılmış ve ileri sürülmüş fikirlere karşı bir reddiyedir. Bu makalemizde Mustafa Sabri'nin sözünü ettiğimiz “el-Kavlul-Fasl” adlı kitabını değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Gayb, Hz. Peygamber, Mısır, Mucize.

Abstract

Mustafa Sabri, who had a great place among the Ottoman scholars of the last period, was also in the authority of the sheikh al-islam. He wrote a book while in Egypt. In this study, he opposed modern Egyptian scholars, who he believed that he seduced Muslim minds, especially about the miracles of the Prophet and about the invisible world. The book is actually the last volume of Mustafa Sabri's four-volume Mavkif al Aql wa al Ilm wa al Alam. But it has been written before this book. It was a positive choice by the translator to add titles for the content of the book to be better and more useful. The spelling story and content of the book is an indication that it is not an independent text. The book is a rebuttal against the ideas put forward and suggested about the Prophet and Islam by the modern era Egyptian scholars. In this article, we will evaluate Mustafa Sabri Efendi's book titled “al Kavl al Fasl”.

Keywords: Sirah, The Unseen, The Prophet, Egypt, Miracle.

Son devir Osmanlı ulemâsı içerisinde mümtaz bir yere sahip olan ve şeyhülislamlık makamında da bulunmuş olan Mustafa Sabri Efendi'nin Mısır'dayken kaleme almış olduğu ve özellikle Hz. Peygamber'in mucizeleri ile gayba ait konuların inkârı noktasında Müslüman zihinleri iğfal ettiğini düşündüğü modern Mısır âlimlerine karşı yazdığı *el-Kavlu'l-Fasl beyne'l-lezîne lâ Yu'ninûne bi'l-Gaybi ve'l-lezîne lâ Yu'minûn* adlı kitabının değerlendirmesini yapacağız.

Kitap aslında Mustafa Sabri Efendi'nin dört ciltlik *Meokıfu'l-Akl ve'l-İlmu ve'l-Âlem* adlı kitabının son cildini oluşturmakta; fakat bu kitaptan daha önce yazılmış bulunmaktadır. Mütercim tarafından kitabın içeriğinin daha iyi ve daha kullanışlı olabilmesine yönelik başlıkların eklenmesi olumlu bir tercih olmuştur.

Kitabın yazılış hikayesi ve içeriği aslında bağımsız bir metin olmadığına bir göstergesidir. Kitap modern dönem Mısır âlimlerince Hz. Peygamber ve İslâm dini hakkında yazılmış ve ileri sürülmüş fikirlere karşı bir reddiyedir. Ehl-i Sünnet akaidi çerçevesinde özellikle Ferîd Vecdî, Abbâs Mahmûd Akkâd, Muhammed Hüseyin Heykel, Zeki Mübarek vs. gibi modernist Müslümanlara (müellifin tabiriyle mülhid) karşı bir cevap ve reddiyedir. Dolayısıyla kitabı okuyacak kişilerin bu kitabı yukarıda ismi geçen ve ileride ayrıntılı bir şekilde görüşleri anlatılacak olan kişilerin kitapları ile kıyâsî bir metot şeklinde okumaları daha faydalı olacaktır.

Tanıtım ve değerlendirmede her bölüm ayrı ayrı ve sırasıyla ele alınacak olduğundan, başlangıçta kitabın bölümlerini ayrı ayrı anlatarak tekrara düşmekten sakınmak istiyoruz.

Giriş bölümünde özellikle Ferîd Vecdî'nin fikir ve görüşlerinden hareketle bir mucize savunması yolunu tercih eden müellif, mucizelerin dinin aslından ve Hz. Peygamber'in peygamberliğinin en önemli delillerinden biri olduğunu ispat etme yoluna gitmekte ve bu mucizeleri inkâr ya da bağımsız bir şekilde tevil eden Ferîd Vecdî ve emsallerinin mülhid olduğunu ileri sürmektedir. İlgili müelliflerin özellikle batıda gördükleri pozitivist ve rasyonalist eğitim sonucu akıl ve mantık üzerinden hareketle Hz. Peygamber'in gayba ait özelliklerini anlamaya çalıştıklarını, anlayamadıkları için de bunları inkâr ettiklerini dile getirmektedir.

Mustafa Sabri Efendi'ye göre bu müellifler Hz. Peygamber'in başarısını onun dehasıyla bağlantılı görmekte ve adeta bu deha ve aklın bilinçli bir şekilde mucizelerin yerine yerleştirildiğini savunmaktadır. Onlara göre Hz. Peygamber yirmi üç yıl gibi kısa bir sürede bir toplumun gidişatını değiştirmiş, yeni bir toplum inşa etme başarısını göstermiştir. Onun bu başarısında etkin güç ise peygamberliği ve mucizeler değil, Hz. Peygamber'in keskin zekası ve üstün dehası olmuştur. Mustafa Sabri burada bu görüşleri, yani Hz. Peygamber'in üstün zeka ve dehasını özellikle Akkad'ın *Abkariyyetü Muhammed* kitabının bazı yerlerini överek kabul etmekle birlikte, onların bununla amaçladıkları şeyin alttan alta Müslüman zihinlere Hz. Peygamber'in ve İslâm'ın gayba ait özelliklerinin olmadığını yerleştirmek olduğunu söylemektedir. Bu müelliflerin Hz. Peygamber'in dâhiliğini araştırmaya yönelmelerinin en büyük sebebi, onlara göre Hz. Peygamber'in peygamberliğinin dâhiliği kadar kesin olmamasından ileri gelmektedir.

Kendi ifadesiyle Hz. Peygamber'in mucizesi olmadığını kabul etmek, onun peygamberliğinin de inkârı anlamına gelecektir. Çünkü Hz. Peygamber'in peygamber oluşu ve getirdiği kitap da gaybla ilgili yani mucizevî bir özellik taşımaktadır.

Daha sonra özellikle Muhammed Heykel'in yazdığı siyer kitabının içeriğinden hareketle diğer peygamberlere ait Kur'an-ı Kerim'de zikredilen mucizelerin tevil yoluyla inkâr edildiğinin üzerinde durmakta ve bu kısımda Heykel Paşa, Muhammed Abduh, Mahmûd Şeltût ve Reşit Rıza gibi müelliflerin görüşlerini tenkit etmektedir. Bunlar içerisinde özellikle hadis kitaplarından hareketle sahih sünnet ve hadis sayısının çok az olduğu düşüncesi ve hadislerden hareketle Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi ve tekrar gelecek olması meselesini inkâr edenlerin dini tam anlayamadıklarını savunmaktadır.

Diğer bölümde Hz. Peygamber'in eliyle gerçekleşen mucizeler ve yeniden dirilme karşısında akıl ve ilmin konumu üzerinde durmaktadır. Bu kısımda Hz. Peygamber'in peygamberliği ve mucizeleri ile ahirete imanın aklın söz sahibi olmadığı semiyât konusuna dâhil olduğundan yola çıkmaktadır. Bunların aklî ve ilmî olarak mümkün olduklarını ispatını, Allah'ın varlığının aklen vacibu'l-vücut (zorunlu olarak var) olmasından hareketle yapmaya çalışmaktadır. Yine Ferîd Vecdî ve Heykel Paşa gibi mucizeleri inkâr eden Müslümanlara yönelik bir reddiye tarzında kaleme alınmış olan bu satırlar, onların mucizeyi inkâr etmelerinden hareketle mucizelerin varlığının akıl ve felsefeyle ispatlanması noktasına odaklanmaktadır. Özetle Allah bu evreni ve içindeki mükemmel düzeni yoktan var edebiliyorsa, yine failinin kendisi olması hasebiyle peygamber olarak göndermiş olduğu kullarına mucize kabilinden harikulade olaylar bahşetmesi de Allah için gayet sıradan ve normal bir şeydir.

Mucizelerin peygamberin peygamber olduğuna dair en önemli deliller olduğunu ileri süren Mustafa Sabri, bahsi geçen müelliflere karşı, mucizelerin Allah için mümkünattan olmasını esas alarak ispat etmeye çalışmakta ve bunun için de felsefeyi kullanarak Gustave Le Bon ve Hume gibi düşünürlerin sözlerinden örnekler getirmekte fakat bu müelliflerin mucize konusundaki görüşlerini tam olarak açıklamamaktadır. Onların mucizenin Allah ve peygamber için imkanını mı, yoksa varlığını mı inkâr/tevil ettiklerini ya da İslâm'ın indirilmiş olduğu dönemde böyle mucizelere gerek kalmadığını mı söylediklerini tam olarak açıklığa kavuşturmamaktadır.

Kısaca bu bölümde semiyât konularını Allah'ın güç yetirebilmesi üzerinden hareketle ispat etmeye çalışan Mustafa Sabri, Mısır uleması ve onlar gibi düşünen diğer Müslümanlara karşı çok da insafli ve hakkaniyete uygun olmayan ithamlar ve nitelemeler kullanmaktadır.

Bu bölümden sonra ise kitabın yaklaşık 140 sayfalık bölümünü Muhammed Hüseyin Heykel'in Hz. *Muhammed'in Hayatı* adlı kitabının içeriğine yönelik reddiyeleri oluşturmaktadır.

Bölüm başlıklarının çevirmene ait olduğu bu kısımda müellif ilk olarak *Sünnet Müdafaası ve Heykel Paşa'nın Kitabındaki Çelişkilerin Beyanı* adı altında Heykel Paşa'nın sünnet, hadis ve mucize konusundaki görüşlerini, Paşa'nın kitabından aldığı uzun pasajlarla birlikte değerlendirme yoluna gitmiştir. Burada özellikle Heykel Paşa'nın kitabının önsözünde hadis ve sünnet üzerine serdettiği görüşleri tenkit eden Mustafa Sabri, onun Buhârî, Müslim ve diğer musannifleri anlamadığını, bu sebeple de onlar hakkında yalan yanlış değerlendirmelerde bulunarak onları zan altında

bıraktığını ifade etmektedir. Buna sebep olarak da gerek Heykel Paşa gerekse de ona benzer düşünceleri olan Müslüman yazarların Avrupalı modernistlerden etkilenecek bu tür düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir.

Heykel Paşa'nın kitabına alternatif olarak da Mevlana Şibli Numanî'nin kitabını göstermekte ve sünnet müdafaası için hem Şibli Numanî'den hem de eski İslâm ulemasından örnekler sunarak hadislerin yazımının Hz. Peygamber döneminden itibaren başladığını ispat etmeye çalışmaktadır. Tabii buradaki amaç Heykel Paşa'nın iddia ettiği gibi hadislerin büyük çoğunluğunun sonradan uydurulmuş olduğu yönündeki düşüncelerini tekzip etmektir. Bu kısmın sonlarına doğru ise yine bir önceki bölümde ele aldığımız mucize konusunu ve Heykel Paşa'nın kitabında sunduğu mucize ile ilgili görüşlerini ele alarak bunları eleştirmektedir.

Bir alt başlıkta ise *İslâm'da sünnetin yeri* başlığıyla sünnetin İslâm dinindeki konumuna, yazdığı kitapla darbe vurmaya çalıştığını iddia ettiği Heykel Paşa'ya cevap vermektedir. Burada özetle sünnetin Kur'an icmâ ve kıyasla birlikte İslâm'ın dördüncü esasını oluşturduğunu, onun ortadan kaldırılmasıyla İslâm dinindeki ibadet ve muamelâtın Müslümanlar tarafından bilinemeyeceğini belirtmektedir. Mustafa Sabri'ye göre sünnetin İslâm kaynakları dışında bırakılması ve bunun için "Kur'an bize yeter" söylemine sığınılması, sinsî bir planın parçasıdır ve bu söylem İslâm kültürünü dışarıda bırakarak sırayı Kur'an'a getirmeyi amaçlamaktadır.

Yine burada sünnetle ilişkili olarak mucize konusuna değinmekte ve Hristiyanların Hz. İsa'ya ait yüzlerce mucizesi olmasına karşılık, malum yazarların Hz. Peygamber'e bir mucizeyi bile çok gördükleri şeklinde ilginç bir savunma anlayışı geliştirmektedir. Ayrıca burada yine Şeltût, Reşid Rıza ve Abduh gibi Mısır ulemasının sünnet konusundaki yanlış anlayış ve algılayışlarına işaret ederek bunlara cevap vermeye çalışmaktadır.

Diğer başlıkta ise yine Heykel Paşa'ya cevap olarak Hz. Peygamber'in mucizelerinin Kur'an-ı Kerim'e aykırı olup olmadığını Paşa'nın kitabından hareketle ele alıp, kendisine cevaplar vermektedir. Burada Heykel Paşa'nın dört sebeple mucizeleri inkâr ettiğini tespit eden müellif bunları şöyle sıralamaktadır: 1) Kur'an'a aykırılık, 2) akla aykırılık, 3) evren yasalarına aykırılık, 4) Kur'an'da bulunmaması. Mustafa Sabri'ye göre Paşa bu dört sebeple mucizeleri inkâr etmektedir oysaki bunların hepsinin kendi içerisinde tutarlı açıklaması bulunmaktadır. Paşa bunlardan habersiz olduğu, modernist ve pozitivist bir kafayla mucizeleri anlamaya çalışıp anlayamadığı için mucizeleri inkâr etmektedir.

Yine burada Heykel Paşa'nın kitabına takdim yazan Muhammed Mustafa Merâgî ve farklı konulardaki tutum ve görüşlerinden dolayı Muhammed Abduh gibi yazarlar da eleştiri oklarına hedef olmuşlardır.

Diğer alt başlıkta Mucizeleri inkâr edenleri bu inkâra neyin götürdüğünü yine mezkur kitabın müellifi üzerinden ele almaktadır. Heykel Paşa'ya göre Hz. Peygamber'e mucize verilmemiş olmasının en geçerli sebebi, mucizelerin aklın kabul etmeyeceği ve Allah'ın kanunlarına aykırı olmasıdır. Mustafa Sabri ise bu düşüncelere, şayet mucize sünnetullah'a aykırı bir şey ise o zaman peygamber veya kitabın da gönderilmemesi gerektiğini, bu durumda bunların da yasalara aykırı olduğunu ileri sürerek reddetmeye çalışmaktadır.

Müellif bir sonraki kısımda ise Heykel Paşa ve emsalinin Kur'an dışında bir mucizenin olmadığına dair görüşlerinin, amaç olarak Batı'ya ve Müslüman olamayanlara hoş görünmek ve İslâm'ı onlara güzel göstermek olduğunu iddia etmektedir. Çünkü Heykel Paşa'ya göre mucizeler pozitivist batının din anlayışına uygun değildir. Mucizeler hem akıl dışı hem de kainat kurallarına aykırıdır. Bu iddialara cevap vermeye çalışan müellif, mucizelerin akıl dışı olmalarının ve kurallara aykırı görülmelerinin mucize olmaları için en büyük gereklilik olduğunu, yoksa buna mucize denilemeyeceğini söyleyerek mucizeleri kabul etmeyenlere karşı çıkmaktadır. Ayrıca onlara, eğer Batı'ya ve onun ilim anlayışına hoş görünmek için mucizeleri kabul etmiyorsanız, en büyük ve tek mucize diye kabul ettiğiniz Kur'an-ı Kerim'i onlara nasıl kabul ettireceksiniz, şeklinde belığ bir de soru yöneltmekte ve Batı'nın kendi peygamberleri aracılığıyla mucizelere uzak olmadıklarını dolayısıyla gittikleri bu yolun yol olmadığını da Heykel Paşa ve benzer görüşlerde olanlara hatırlatmaktadır.

Bir alt başlıkta yine mucize konusunda sünnetullahın değışmeyeceğini *Allah'ın Sünnetinde (Kanun) Bir Değişme Bulamayacaksınız* mealindeki âyetlerle delil göstermeye çalışan Heykel Paşa'nın iddialarının asılsızlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Müellif burada ilgili âyetlerin siyak ve sibaklarından hareketle buradan mucizelerin olamayacağına delil getirilmesinin Kur'an'ı anlamamaktan kaynaklandığını ifade etmektedir. Çünkü bu âyetlerin siyak ve sibakı ile mucize konusu arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır.

Müellif ayrıca bu başlık altında Heykel Paşa'nın mucize ile iman eden kimsenin imanının, Allah'ı aklıyla idrak edip ona göre iman eden kimsenin imanından daha alt seviyede olduğuna dair görüşlerini de eleştirmektedir. Burada imanın tanımlanması noktasını merkeze alarak gerçek imanın Heykel Paşa'nın tarifindeki gibi olmadığını en azından İslâm kültürünün imanı böyle tanımladığını dolayısıyla onun konuyu yanlış anlayarak buradan mucize konusuna geçiş yapmasının konuyla bir ilgisi olmadığını iddia etmektedir.

Kur'an'da Mucizeleri Engelleyen Bir Âyet Var mı? başlığı altında mucizeler ve Hz. Peygamber'in risâleti, dâhiliği ile risâletinin kıyaslanması, Kur'an'ın en büyük mucize oluşu gibi konularda fikir ileri süren çağdaş Mısır düşünürlerine cevaplar vermektedir. Öncelikle daha önce de bahsi geçen "*Allah'ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın*" âyeti başta olmak üzere, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'den mucize istemelerine karşılık, bu isteklerine cevap verilmemesi gibi âyetleri delil gösteren Heykel Paşa'ya cevap vermekte ve bu âyetlerin Heykel Paşa tarafından anlaşılmadığını savunmaktadır.

Mucizeler konusunda daha sonra Kur'an'da önceki peygamberlere verilen mucizelerin değerini düşürerek Hz. Peygamber'e mucize verilmediğini, bunun gereksiz bir şey olduğunu; çünkü mucizelere iman edenlerin toplumun alt tabakası olduğunu iddia eden Reşid Rıza'ya cevap vermekte ve onu Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilen peygamberlerin mucizelerine iman eden Müslümanlara ta`n etmek ve onları küçümsemekle itham ederek eleştirmektedir. Ayrıca Kur'an'ın en büyük mucize olduğu düşüncesini ispat sadedinde Tevrat ve İncil'in kadim medeniyetlerin kanunlarından alınma gibi gösteren Reşid Rıza'yı, İslâm'a ve peygamberlere iftira atmakla suçlamaktadır.

Yine bu bölümde Hz. Peygamber'in peygamberlik görevini dâhiliğinden daha aşağı mertebede göstermeye çalışan, mucizelerin Hz. Peygamber'in asıl kimliğinin insanlar tarafından tam olarak anlaşılmasına engel olduğundan bahseden Zeki Mübarek'e oldukça belîğ ve sert cevaplar vermektedir.

Genel olarak bu tür düşüncülerin batı tarzı eğitim aldıklarını, İslâm'ı Batı'nın gözüyle değerlendirip anlamaya çalıştıklarını ve onların aslında İslâm'ı tahrîp etmek isteyen ve gizli emelleri bulunan kişiler olduklarını iddia etmekte ve Müslümanları bu kişilerin oyunlarına ve tuzaklarına karşı dikkatli olmaya davet etmektedir.

Peygamberliğin Çalışılarak Sonradan Kazanılması Caiz mi başlığında, Cemaleddin Efgâni ile başlayıp Muhammed Abduh, Zeki Mübarek ve Ferîd Vecdî gibi ilim adamlarıyla devam eden, özelde Hz. Peygamber'in peygamberliğinin, genelde ise peygamberliğin sonradan çalışılarak kazanılabileceği iddiasına karşı durmakta ve bunları delilleriyle birlikte ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu minvalde peygamberliğin kazanılmayla değil, Allah'ın görevlendirmesiyle olduğuna dair toplam altı madde sıralayarak bu maddeleri uzun uzadıya açıklamakta ve ilgili müelliflerin görüşlerine cevap vermektedir.

Peygamberlerin Varlığının İspatı bölümünde akli ve felsefi delillerle peygamberlerin zorunlu olarak mevcut bulunmaları gerektiğini ispat etmeye çalışan müellif, Allah'ın zorunlu oluşu gibi olmasa da peygamberlerin zorunlu olarak olmaları gerektiğini ifade etmektedir. "Şayet peygamber olmazsa insanlar dünyada ne yapacaklarını bilemez, düzen karmaşa ve kargaşa içerisinde kalır" şeklinde bir düşünce ileri sürmektedir. Ayrıca bu konuda eğer Allah, ahiret ve ölümden sonra hesap, ceza vs. varsa o zaman peygamberin olmamasının adalet ilkesiyle bağdaşmayacağını belirterek peygamberlerin varlığını zorunlu görmektedir.

Hz. Muhammed'in Keonî Mucizeleri başlığı altında ise kitabın yazılış amacı olan Hz. Peygamber'in mucizelerini inkâr eden Mısırlı çağdaş müelliflere cevap vermekte ve Hz. Peygamber'in hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadislerde bahsedilen onlarca mucizesinin olduğunu savunmaktadır. İlgili müelliflerin mucize konusuyla alakalı olarak Kur'an dışındaki kaynakları kabul etmemelerini eleştirmekte ve bu kaynakları derleyen müelliflerin ve onların bu işte takip ettikleri metodların oldukça sağlam ve güvenilir olduğunu savunarak bu kitaplarda bahsedilen mucizelerin pek çoğunun Hz. Peygamber'e ait mucizeler olduğunu ileri sürmektedir.

Daha sonra yine de ikna olmadıysanız anlamına gelecek şekilde Kur'an-ı Kerim'de geçen Kamer suresi (54/1-2), Bedir Savaşı'nda meleklerin yardımıyla ilgili âyetler ve İsrâ Hadisesi'nden yola çıkarak Kur'an'da Hz. Peygamber'e izafe edilen mucizelerle konuyu ispatlamaya çalışmaktadır.

Bir sonraki bölümde Ezher Üniversitesi'nde çıkan bir problem yüzünden Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi ve tekrar yeryüzüne gönderilmesi ile ilgili üniversiteye sorulan bir soruya Şeltut tarafından verilen cevabı ele almaktadır. Şeltut'un burada Hz. İsa'nın normal bir ölümle öldüğünü ve diğer peygamber ve insanlar gibi onun ruhunun Allah katına yükseltildiğini söylemesi üzerine müellif, Şeltut'u materyalist düşüncelere sahip olmak ve dini tahrîf etmekle suçlayarak Hz. İsa'nın

ruh ve beden olarak yükseltildiğini ve kıyamete yakın geri gönderileceğini kendi delilleri çerçevesinde ispat etmeye çalışmaktadır.

Bir alt bölümde ise Hz. Peygamber'in mucizelerine tekrar dönüş yapan müellif, Şeltût ve Heykel Paşa ile sair Mısırlı çağdaş müelliflerin mucize konusundaki tutumlarını ele almaktadır. Şeyh Şeltût ve benzerlerinin amacının hadisleri inkârı ve bu şekilde Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğuna şüphe düşürmeyi amaçladıklarını iddia eden müellif, bu konuda Heykel Paşa'yı ayrı bir kefeye koyarak onun niyetinin iyi, fakat yönteminin yanlış olduğunu savunmaktadır. Bu bölümde Hz. Peygamber'e mucize verilmediği ve onun mucizeye ihtiyacının olmadığı anlamlarına gelen âyetleri kullanan ve mucizelerin varlığını bu yolla inkâr eden müelliflere, bu âyetlerin anlamı ve hikmetinden hareketle dört maddede cevap vermektedir.

Bir önceki bölümle bağlantılı olarak Kur'an-ı Kerim âyetlerine göre Hz. Peygamber'in Kur'an dışında da pek çok mucizesinin olduğuna işaret etmeye çalışan müellif, bu konuda pek çok âyeti delil göstermektedir. Bu minvalde yaklaşık otuz âyet sıralayan müellif bu âyetlere dayanarak Hz. Peygamber'in Kur'an dışında da mucizelerinin olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır.

Bir sonraki bölümde ise İsrâ Hadisesi hakkında, "Bu mucize değildir" şeklinde açıklama yapan Heykel Paşa ve onun gibi düşünenlere, yine hadis ve âyetler üzerinde yorumlarda bulunarak İsrâ'nın Hz. Peygamber'e ait büyük mucizelerden biri olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu konuda âyetin lafzının ve manasının gayet açık olduğunu, mucize olmayacağı yönünde anlamlara gelen hadislerin ise hem senet hem de metin yönünden kusurlarının bulunduğunu vurgulayarak İsrâ'nın bir mucize olduğunu söylemektedir.

Bir alt bölümde bu bölümle alakalı olarak İsrâ Hadisesi'nin sırları, hikmet ve müjdelerine değinmektedir. Burada İsrâ hareketle Müslümanlara hitap eden beş maddelik hüküm, sır ve müjdelerden bahseden müellif, bunların ne olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Burada özellikle İsrâ Olayı'nda Hz. Peygamber'e yapılan tavsiyelere Hz. Musa'ya Tûr dağında verilen On Emir'in tamamlayıcısı gözüyle bakması ve böyle bir yorumda bulunması ise oldukça ilginçtir.

Ba`s Meselesi başlığını ise Ferîd Vecdî'nin ahiret ve onunla alakalı bağlantıları inkâr etmesi üzerine, ahiretin varlığı ve haşrin hem cismanî hem de ruhanî olacağını ispat etmek için kaleme almıştır. Burada ruh üzerinde klasik dönem İslâm kaynaklarına göre ruhun ne olduğunu anlatmaya, ruh meselelerini açıklamaya ve ahirette hem ruh hem de cisim olarak insanın haşrinin nasıl mümkün olacağını felsefi ve akli olarak ispatlamaya çalışmaktadır.

Son olarak *Üç Bâbın Hatimesi* bölümünde Allah ile Peygamber'in varlığı ile âlemin sonradan yaratılmışlığı/hudûs üzerinde durarak bunları ilmi ve felsefi delillerle ortaya koymaya çalışmaktadır.

Mustafa Sabri Efendi yazmış olduğu kitapla modernist, pozitivist ve materyalist gibi sıfatlarla nitelediği modern dönem Mısır düşünürlerinin Hz. Peygamber ve özellikle de onun mucizeleri hakkındaki düşüncelerine kendi çerçevesinden cevaplar vermeye çalışmıştır. Yukarıda isimleri geçen düşünürlerin büyük bölümünü samimiyetsiz olmakla ve İslâm'ı tahrif etmekle suçlamıştır. Yine onların İslâm ve onun Peygamber'ini anlamadıklarını, İslâm ilimlerine dair derin vukûfiyetlerinin olmadığını ileri sürmüştür. Özellikle mucize konusundaki görüşleri Allah'ın güç

yetirip yetirememesi üzerinden değerlendirerek bahsi geçen müelliflerin konuyu Allah'ın güç yetirip yetirememesi üzerine mi yoksa Hz. Peygamber'e mucize verilip verilmediği yönünden mi bu şekilde değerlendirdiklerini tam belirtmeden ilgili müellifleri eleştirmiş ve Allah'ın her şeye gücünün yeteceğini vurgulayarak mucizelerin imkanını savunmuştur.